

ЄЛІСЕЄВА

Оксана Костянтинівна
ok17_5@ukr.net

УДК 330.354

СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА МІГРАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТА
ІНТЕГРАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

УВАРОВА

Ксенія Вадимівна
KseLeo@i.uaд.е.н., професор, завідуючий
кафедри, Дніпровський
національний університет
імені Олеся ГончараSTATISTICAL ASSESSMENT OF
MIGRATION PROCESSES IN UKRAINE IN
THE CONDITIONS OF SOCIO-ECONOMIC
AND INTEGRATION TRANSFORMATIONSмагістрант, Дніпровський
національний університет
імені Олеся Гончара

У статті аналізуються існуючі явища і тенденції у сфері зовнішньої міграції та визначаються основні причини її появи в Україні з метою встановлення шляхів вирішення відповідних соціально-економічних проблем нашої держави. Проводиться розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності інструментів політики регулювання міграції на національному рівні.

В статье анализируются существующие явления и тенденции в сфере внешней миграции и определяются основные причины ее появления в Украине с целью установления путей решения соответствующих социально-экономических проблем нашего государства. Проводится разработка рекомендаций по повышению эффективности инструментов политики регулирования миграции на национальном уровне.

The article analyzes the existing phenomena and trends in the field of external migration and determines the main reasons for its appearance in Ukraine in order to identify ways of solving the corresponding socio-economic problems of our country. Recommendations on improving the effectiveness of migration management instruments at the national level are being developed.

Ключові слова: міжнародна міграція, "відток розуму", сталий економічний розвиток, рейтинг

Ключевые слова: международная миграция, "отток ума", устойчивое экономическое развитие, рейтинг

Keywords: international migration, "tricks of mind", sustainable economic development, rating

ВСТУП

Міграція населення в ХХІ ст. є провідною формою міжнародних відносин країн світу. Протягом різних періодів історії людства вона мала різні масштаби та напрями. Проте сьогодні ми є свідками і діючими особами історичних колізій і перипетій, наслідком яких є мільйони біженців, вимушених мігрантів, шукачів притулку, нелегальних мігрантів тощо. За роки незалежності українці масово покидали батьківщину. На фоні економічної та політичної нестабільності виникла п'ята хвиля української еміграції – загальна кількість українців, які працюють за кордоном, перевищує 7 млн. осіб, що складає 15,2 % чисельності всього населення та 34,1 % економічно активного населення України працездатного віку. Однак, незважаючи на ґрунтовність і обсяг робіт, існуючі дослідження мають виключно теоретичний та політизований характер.

МЕТА РОБОТИ полягає у вивченні існуючих явищ і тенденцій у сфері зовнішньої міграції та визначення основних причин її появи в Україні для встановлення шляхів вирішення відповідних соціально-економічних проблем нашої держави.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методи дослідження базуються на загальнонаукових і фундаментальних положеннях економічної

теорії та статистичної науки. Специфіка предмета дослідження та конкретні дослідницькі завдання обумовили застосування як наукових, так і спеціальних методів пізнання. У процесі дослідження застосовувалися методи узагальнення і систематизації, групування, середніх величин, аналізу динаміки, структури, варіації, кореляційно-регресійного, кластерного аналізу, графічний та табличний методи, що дало можливість оцінити обсяги та інтенсивність прояву трудової міграції як на регіональних, так і національному рівнях.

РЕЗУЛЬТАТИ

Еміграція стала однією з основних причин стрімкого скорочення чисельності населення України, з 52,2 млн. осіб (1993) до 42,6 млн. осіб (2016). Для українських мігрантів факторами «виштовхування» є низький рівень заробітної плати, масштабне безробіття, обтяжлива податкова система, нестабільна політична ситуація. Об'єктивно оцінити реальні обсяги еміграції українців, опираючись на офіційні дані міжнародних звітів та аналітичних оглядів, практично неможливо через відсутність однозначної інформації. Дані офіційної статистики навіть приблизно не віддзеркалюють дійсних масштабів міграції громадян України, оскільки більшість наших співвітчизників використовує нелегальні шляхи виїзду та працевлаштування.

Треба зазначити, що українські трудові мігранти мають найвищий відсоток освіченості (37%) серед мігрантів, які мають завершену вищу освіту (рис.1). Індекс "відтоку умів" - неупереджена оцінка "ефективності" української економічної моделі, яка змушує освічених українців шукати більш успішні країни. Значення індексу "1" показує, що найбільш освічені виїжджають з країни, "7" - що в країні є умови для талановитих людей. В Україні значення індексу "від-

току умів" складає 3,33, для прикладу, у Великобританії - 6,03, Австрії - 5,23, Польщі - 4,33, Росії - 3,6.

Якщо порівнювати вікову категорію, то українські трудові мігранти беруть участь у міграції в більш зрілому віці (в середньому 34 роки). На короткотермінову міграцію припадає 64%, а на довготермінову трудову міграцію 71% саме у продуктивному віці 18-44 роки (рис. 2).

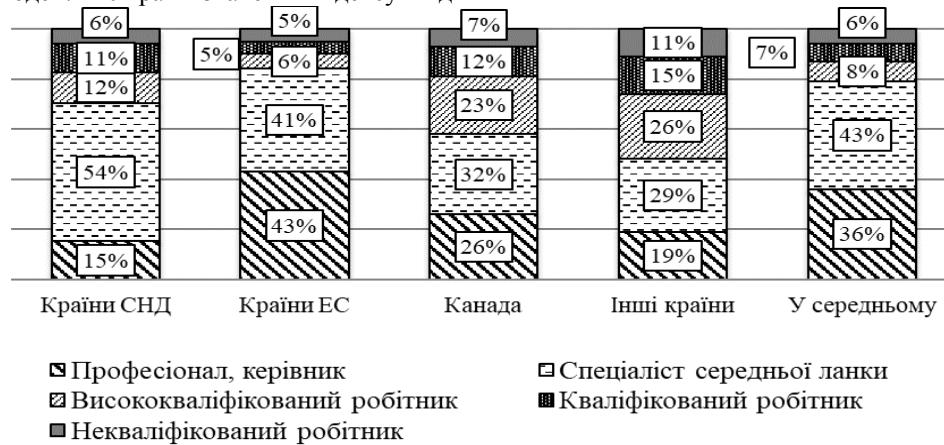

Рис. 1. Рівень зайнятості українців у країні призначення [побудовано автором за даними [2]]

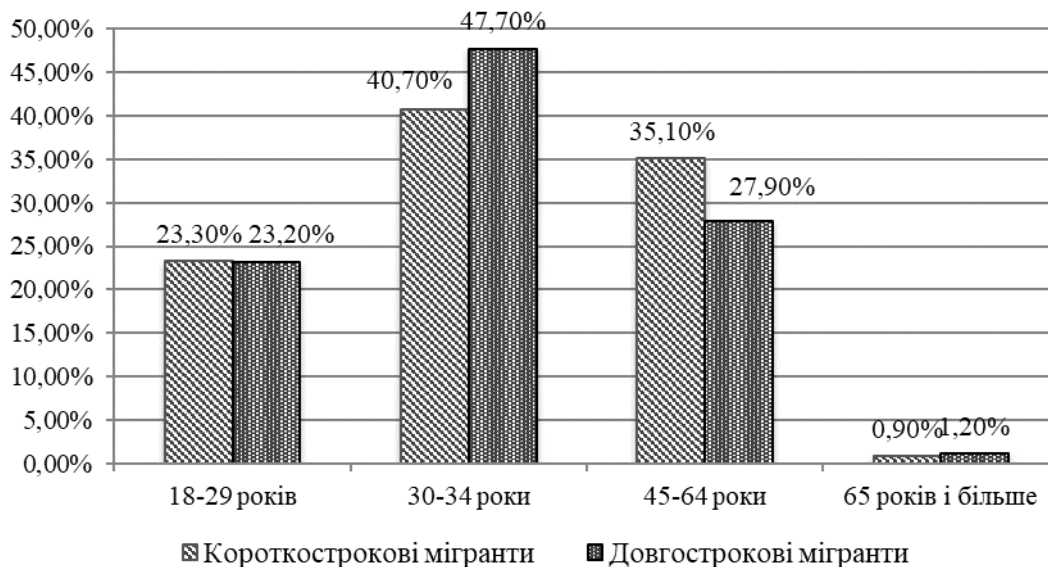

Рис. 2. Вікові групи короткострокових і довгострокових трудових мігрантів [побудовано автором за даними Міжнародної організації з міграції]

За різними експертними оцінками [1], кількість міграційних поїздок українських громадян за кордон коливається у межах від 4 до 7 млн. осіб, або від 8,6% до 15,1% чисельності всього населення України, та від 19,5% до 34,1% економічно активного населення працездатного віку. Проаналізуємо індекс міграційної привабливості країн ЄС.

При цьому, оцінювання міграційної привабливості будемо здійснювати наступним чином:

1. Оцінимо міграційну привабливість країн-членів ЄС у світовому масштабі. Тобто дослідимо привабливість країн-членів ЄС щодо міграції населення з усіх інших держав світу;

2. Проаналізуємо динаміку привабливості ЄС загалом щодо мігрантів у світовому масштабі.

Оскільки, в процесі створення ВВП бере участь, в основному, населення працездатного віку, тому пропонуємо у попередньо розглянутому підході брати до уваги тільки його чисельність, а не все населення. З урахуванням цього маємо таку формулу:

$$IMP_i = \frac{ВВП_i / ВВП_c}{NP_i / NP_c}, \quad i = \overline{1, n}, \quad (1)$$

де $ВВП_i$ – обсяг ВВП і-ої країни;
 $ВВП_c$ – світовий ВВП;
 NP_i – чисельність населення працездатного віку і-ої країни;
 NP_c – чисельність населення працездатного віку світу;
 n – кількість країн світу.

Скориставшись формулою (1), нами побудовано індекси міграційної привабливості країн-членів ЄС за 2000-2015 рр. Результати розрахунків подано у табл. 1.

Як свідчать отримані результати, за період 2000-2015 рр. відбулись суттєві зміни у міграційному кліматі країн-членів ЄС. Зокрема, протягом досліджуваного періоду, значення показника міграційної привабливості менше одиниці спостерігалось у таких країнах як Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина та Угорщина, що свідчить про те, що ці країни забезпечені необхідним працересурсним потенціалом та не потребують притоку людського капіталу, тобто для них характерний його надлишок.

Також необхідно відмітити, що ці країни найпізніше стали членами ЄС та відрізняються нижчим рів-

нем соціально-економічного розвитку. Варто зазначити, що серед досліджуваних країн виділяються Болгарія та Естонія. Так, Болгарія характеризується найменшими значеннями побудованого показника у досліджуваному періоді та найнижчими темпами його зростання.

Наступним етапом дослідження є розрахунок індексу міграційної привабливості країн-членів Європейського Союзу загалом за період 2000-2015 рр. Для цього перетворимо формулу (1) і вона прийме такий вигляд:

$$IMP_{ec} = \frac{ВВП_{ec} / ВВП_c}{NP_{ec} / NP_c} \quad (2)$$

де $ВВП_{ec}$ – обсяг ВВП усіх країн-членів ЄС;

NP_{ec} – чисельність населення працездатного віку усіх країн-членів ЄС.

Таблиця 1

Розрахунок індексу міграційної привабливості країн-членів ЄС [складено автором]

Країни	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Австрія	2,47	2,44	2,47	2,6	2,55	2,34	2,45	2,53	2,57	2,49	2,51
Бельгія	2,41	2,38	2,44	2,47	2,45	2,24	2,3	2,32	2,32	2,29	2,1
Болгарія	0,25	0,27	0,31	0,35	0,36	0,33	0,29	0,27	0,25	0,3	0,31
Великобрит.	2,53	2,53	2,6	2,27	1,98	1,89	1,87	1,8	1,91	1,89	1,94
Греція	1,46	1,49	1,57	1,61	1,62	1,41	1,53	1,56	1,39	1,44	1,43
Данія	3,17	3,16	3,22	3,24	3,13	2,92	2,95	2,9	3,02	3,09	3,11
Естонія	0,69	0,78	0,91	0,92	0,8	0,77	0,69	0,59	0,55	0,62	0,53
Ірландія	3,28	3,31	3,39	3,13	2,79	2,38	2,44	2,53	2,59	2,67	2,71
Іспанія	1,75	1,77	1,83	1,84	1,79	1,6	1,56	1,51	1,69	1,71	1,78
Італія	2,03	1,98	2,02	2,01	1,97	1,77	1,72	1,8	1,56	1,61	1,66
Кіпр	1,51	1,5	1,58	1,67	1,65	1,5	1,42	1,38	1,45	1,51	1,32
Латві	0,46	0,54	0,71	0,77	0,64	0,56	0,48	0,55	0,59	0,61	0,49
Литва	0,51	0,55	0,65	0,73	0,61	0,57	0,51	0,59	0,45	0,39	0,49
Люксембург	5,45	5,68	6,07	6,26	5,99	5,7	5,55	5,41	5,39	5,4	5,24
Мальта	0,99	0,99	0,99	1,04	1,1	1,1	1,05	0,97	0,96	0,87	0,99
Нідерланди	2,61	2,6	2,7	2,78	2,69	2,46	2,39	2,44	2,5	2,31	2,24
Польща	0,53	0,56	0,63	0,72	0,63	0,64	0,76	1,4	1,62	1,52	1,76
Португалія	1,21	1,19	1,23	1,24	1,23	1,12	1,23	1,41	1,32	1,25	1,32
Румунія	0,31	0,35	0,45	0,49	0,42	0,39	0,35	0,29	0,25	0,31	0,33
Словаччина	0,59	0,65	0,79	0,91	0,9	0,84	0,79	0,71	0,64	0,59	0,67
Словенія	1,19	1,22	1,33	1,42	1,35	1,22	1,33	1,39	1,28	1,22	1,18
Угорщина	0,73	0,7	0,77	0,81	0,72	0,67	0,69	0,54	0,5	0,42	0,39
Фінляндія	2,49	2,47	2,63	2,66	2,5	2,33	2,16	2,25	2,39	2,12	2,21
Франція	2,28	2,24	2,3	2,32	2,3	2,08	2,18	2,11	2,1	2,01	1,9
Чехія	0,81	0,95	1,08	1,01	0,95	0,9	0,84	0,93	1,1	0,85	0,8
Швеція	2,74	2,76	2,85	2,75	2,43	2,54	2,41	2,6	2,69	2,81	2,7

Рис. 3. Динаміка індексу міграційної привабливості країн ЄС [складено автором]

Як видно з рис. 3, протягом 2000-2004 рр. потреба країн-членів ЄС у робочій силі зростала. У 2004 р. вона досягла свого максимального значення. З 2005 р. спостерігається спад міграційної привабливості Європейського Союзу. Такі зміни зумовлені перш за все асиміляцією мігрантів та кризовими явищами в економіці країн-членів ЄС. І у 2010 р. значення показника досягає рівня 2000 р.. Проте після подолання

світової економічної кризи потреба у робочій силі стрімко зросла й досягнуло докризових значень.

Виконаємо кластеризацію країн-членів ЄС за значенням індексу міграційної привабливості у 2000-2015 рр. Сформуємо три кластери країн: привабливі для мігрантів, непривабливі для мігрантів, середня привабливість для мігрантів (табл. 2).

Одночасно розглянемо офіційну статистику чисельності українських трудових мігрантів (табл. 3).

Таблиця 2

Кластеризація країн-членів ЄС за значенням показника міграційної привабливості [складено автором]

Кластер	Країна	Кількість країн
Кластер 1: Привабливі для мігрантів	Австрія, Бельгія, Данія, Ірландія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія, Франція, Швеція	10
Кластер 2: Непривабливі для мігрантів	Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія	9
Кластер 3: Середня привабливість для мігрантів	Великобританія, Греція Італія, Іспанія, Польща, Португалія, Кіпр	7

Таблиця 3

Чисельність українських трудових мігрантів за країнами перебування в 2016 р.

[побудовано автором за даними [1]]

Країна	Чисельність українських трудових мігрантів, тис. осіб	
	Офіційна статистика	Фактична кількість
Італія	195	6500
Росія	169	2000
Польща	20	450
Іспанія	52	250
Португалія	44	75
Чехія	51	150
Греція	20	75
Нідерланди	н/д	40
Великобританія	н/д	70
США	н/д	500

Таким чином, можемо стверджувати, що українці у 2016 р. для міграції обирали країни середньої привабливості. Проте деякі експерти стверджують, що ці країни є тимчасовою сходинкою, “переправою” для міграції у країни Західної Європи.

Розглянемо вплив міграційних процесів на рівень ВВП країни за допомогою багатофакторного аналізу за період 2000-2015 рр. з використанням програмного пакету Statistica 8.0 відносно даних ВВП у фактичних цінах за рік (залежна змінна), числа прибулих і вибулих (незалежні змінні).

За результатами даного аналізу ми отримали рівняння вигляду (3):

$$GDP = 254359,2 - 11,06 \text{ emigr} + 2,72 \text{ immigr}, \quad (3)$$

де GDP – обсяг ВВП у фактичних цінах за рік (млн. грн.), emigr – кількість вибулих з України в

поточному році (тис. осіб), immigr – кількість прибулих в Україну в поточному році (тис. осіб).

За результатами рівняння регресії (3) прослідковуємо міцний зв’язок між цими змінними (коефіцієнт кореляції становить 0,989). Тобто, модель є адекватною, про що свідчать коефіцієнти кореляції ($R = 0,989$), скоригований коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0,978$), критерій Фішера ($F(2,7)=6,9$) та рівень помилки ($p\text{-level}(0,007)$ та $p\text{-level}(0,04)$ відповідно). Рівняння (3) показує, що при збільшенні еміграційного потоку на 1000 осіб обсяг фактичного ВВП скорочується на 11,06 млн. грн. за рік; при збільшенні імміграції на 1000 осіб обсяг фактичного ВВП збільшується на 2,72 млн. грн..

Першочерговим завданням уряду є реалізація програми короткострокових реформ, ефект від яких буде отримано в найближчі 3-5 років (табл. 4).

Таблиця 4

Програма соціально-економічних реформ щодо подолання проблеми міграції висококваліфікованих кадрів [складено автором]

Кроки 1-2 роки	Інструменти	Результат 3-5 років	Орган
1	2	3	4
Реалізація програми “Соціальне житло”	Цільова держпрограма фінансування будівництва соціального житла та передача громадянам нерухомості в лізинг	Забезпечення щорічно до 150 тис. домогосподарств доступним житлом (Оренда з правом викупу строком до 30 років, під 3-5% річних).	НБУ, МЕРТ, ДІУ, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ

Продовження табл. 4

1	2	3	4
Пенсійна реформа	Введення 2-го рівня обов'язкової накопичувальної системи, захист нинішніх пенсіонерів, перетворення пенсії в соціальну	Інвестиції НПФ в економіку – 2,3-2,9 млрд. дол., гідний рівень пенсій (співвідношення середніх приватних пенсій до зарплати на рівні 0,5-0,6 через 20 років), підвищення якості та тривалості життя.	Мінсоцполітики, Мінфін, ВР, НБУ
Створення страхової медицини	Приватизація держ. клінік або перехід у формат державно-приватного партнерства. Введення обов'язкового медичного страхування	Залучення інвестицій в галузь -0,5-1 млрд. дол. Підвищення якості медицини та здоров'я громадян.	МОЗ, Мінфін, УР
Стимулювання підприємництва і розвиток малого бізнесу	Створення Агентства розвитку підприємництва та Держфонду, що кредитує малий бізнес.	Створення до 1 млн. нових робочих місць, поява до 150 тис. нових підприємств, підвищення доходів, зростання споживчого попиту.	МЕРТ, Мінфін, НБУ

ВИСНОВКИ

Ситуація, в якій знаходиться Україна, є критичною: економічна та політична нестабільність, військова загроза, наявність потужних конкурентів на міжнародних ринках, відсутність інституціональної незалежності – і все це на фоні депопуляції населення. Проте головна проблема депопуляції полягає не в скороченні чисельності населення країни, а в різкому погіршенні його якості, що поживляє процес еміграції.

Наразі основну масу кваліфікованих емігрантів в Україні становлять молоді люди з вищою освітою, молоді науковці. Причини очевидні: низька заробітна плата, відсутність перспектив і можливостей займатися науковою діяльністю. В основному, українські «мізки» ідуть працювати туди, де краще умови, в якості активних «країн-імпортерів» українських талантів традиційно виступають США, Росія, Ізраїль, Західна Європа.

Тому важливим фактором вирішення проблеми від'їзду висококваліфікованих кадрів є виділення основних соціально-економічних важелів регулювання міграції. Проведення реформ стане каталізатором до створення робочих місць для молоді, науковців, що, в свою чергу, призведе до збільшення людського капіталу, рееміграції кваліфікованих кадрів та використання інновацій в економіці країни.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Євростату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation.

2. Міграція як чинник розвитку в Україні. – К.: МОМ, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf

3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Міграція як чинник розвитку в Україні: Дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їх впливу на розвиток в Україні / Міжнародна організація з міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.

5. Конвенція ООН про статус біженців. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_011

6. Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex Annual aggregated data (rounded). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_asyappctza&lang=en

7. Італійський синдром і проблеми трудової міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.science-community.org/node/1314>

8. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми в Україні, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/migration_and_human_trafficking_in_ukraine_2017_ukr.pdf